

Demokrati er for de

MÅDEHOLDNE

Samfundets stigende individdyrkelse gør det mere aktuelt end nogensinde for at styrke elevernes medborgeridentitet. I et demokrati handler det ikke bare om at være lige; det handler også om at afstå fra at sige sin mening, når man ikke har noget at bidrage med, og man sætter sig selv i parentes for at stræbe efter det fælles bedste, lyder det fra to forskere.

Klasseundervisning er ikke enten sort skole eller reformpædagogik. Enten lektor Blomme eller hippie. Ifølge lektor Jørn Loftager bør forbilledet snarere være en lærer som John Keating i 'Døde poeters klub', der åbner elevernes øjne for engelsk litteratur og eksemplificerer "den fælles fordybelse af stoffet".

FOTO: ALAMY/SCANPIX

* Hvad kan folkeskolen gøre for at ruste danske skolebørn til at blive værdige arvtagere af demokratiet? "Uddanne dem i og til medborgerskab", lyder det fra Ove Korsgaard, professor på DPU, Aarhus Universitet. "Give dem faglig viden, fælles færdigheder og sans for det almengyldige," er budet fra Jørn Loftager, lektor i statskundskab, Aarhus Universitet.

Ifølge Ove Korsgaard er der en række aktuelle samfundsforhold, der gør uddannelse i og til medborgerskab presserende. Et af dem er, at vi i stigende grad forstår os selv som brugere frem for som borgere.

"Forbrugeridentiteten har bredt sig ud over flere og flere områder af livet, og vi opfatter mere og mere samfundet som leverandør af serviceydelser. Når vi skal tage medborgerskab op i skolen, er det bl.a. for at gøre opmærksom på den problemstilling og trække borgeridentiteten frem, der bygger på, at man ikke kun ser på sine egne fordele, men også på det fælles bedste," siger Ove Korsgaard. Han peger desuden på, hvordan medborgerskab kan være et middel til at fremme integration og undgå radikaliserings-

ekstremisme – fordi vi lærer at se hinanden som medborgere frem for som modborgere.

Ove Korsgaard mener, at vores kultur i dag er individualistisk i en sådan grad, at der er brug for at styrke vores medborgeridentitet og sans for at tilhøre et fællesskab. "Medierne dyrker individet, der træder frem på scenen for sin egen succes' skyld. Hvorimod det ikke er i vælten at træde tilbage for at tjene det fælles bedste. Demokratiske dyder som tilbageholdenhed og mådehold hører man ikke meget til i medieverdenen," siger han.

Lad være med at sige din mening

Jørn Loftager, lektor i statskundskab ved Aarhus Universitet, forsker i sammenhængen mellem demokrati og offentlighed og har bl.a. analyseret forholdet mellem uddannelsessystemet og demokratiets aktuelle tilstand. Demokrati forudsætter borgere med almindennelse, hævder Jørn Loftager, og det skal forstås i tre lige vigtige betydninger:

”For det første må alle borgere have et vist fælles fundament af viden om og forståelse af tingene, så man kan snakke sammen. For det andet skal man orientere sig bredt inden for mange forskellige fag og fagområder. For det tredje betyder almindelse sans for det almengyldige. Almindelse er også at vide, at alt ikke er relativt, når det kommer til gyldighed af viden, eller hvad der er rigtigt at gøre,” siger Jørn Loftager.

Det betyder imidlertid også, at almindelse er at kunne afstå fra at deltage i debatten eller kræve indflydelse, hvis man ikke har noget at bidrage med – og det er kontroversielt, mener Jørn Loftager. ”Det er en almindelig opfattelse, at i et demokrati er alle lige i henhold til princippet om ’én mand, én stemme’. Det går jeg selvfølgelig også ind for. Men det betyder ikke, at man i alle situationer – fx hvis man ikke har forstand på tingene – skal gøre krav på ligelig indflydelse! Det er også en dyd at lade de kompetente eksperter komme til. I den moderne virkelighed, hvor så meget fungerer i kraft af ekspertsystemer, er man nødt til at have respekt for viden. Den

respekt handler også om, at man kender sin begrænsning i forhold til, hvad man kan kræve indflydelse på og meningsfuldt ytre sig om”, siger Jørn Loftager.

Det er dog ikke ensbetydende med, at folket skal tie, når eksperterne taler. Offentlig kritik og åbenhed omkring beslutningsprocesser er demokratiets alfa og omega. Skolens opgave er at ruste os med mod og viden til at være kritiske borgere, der ikke blive kørt rundt i manegen af de forskellige ekspertsystemer i samfundet.

Det elementært nødvendige

Det kan godt være, at politiske beslutninger reelt er baseret på formelle flertalsafgørelser og uformelle magtmanøvrer i kulissen. Men kernen i demokratiet er ideelt set en velfungerende offentlighed, hvor frie og oplyste borgere diskuterer sagligt, før beslutningerne træffes, og forholder sig kritisk til deres konsekvenser bagefter. I hvert fald i den opfattelse af demokratiet, der gør den fornuftige samtale til essens.

Jørn Loftager har undersøgt, hvordan den såkaldte reformpædagogik var den toneangivende pædagogiske diskurs om folkeskolen fra 1970’erne og frem. Han mener, at reformpædagogikkens fokus på den enkelte elevs selvudvikling og personlige kompetencer underminerer det ubetvivlelige fremskridt for den demokratiske dannelse, som det danske uddannelses-system ellers har æren for. Konsekvensen er nemlig en underkendelse af den ballast af viden, færdigheder og kundskaber, der skal gøre os til kompetente deltagere i den demokratiske offentlighed.

Hvor det dominerende mantra længe har været, at det vigtigste er, hvordan vi lærer, så er demokratiet nu bedst tjent med, at vi sætter fokus på, hvad vi lærer. Til almindelse hører nemlig fælles viden og færdigheder – også helt basalt: Alle skal kunne læse, skrive og regne.

”Reformpædagogikken led under en mangel på respekt for det elementære. Det var ikke godt nok blot at indlære basale færdigheder. Da man fx i midten af 1990’erne diskuterede faget hjemkundskabs eksistensberettigelse – vel at mærke i fagets egne rækker – var der en tendens til at mene, at hvis faget ikke meningsfuldt kunne indgå i tværfaglige sammenhænge om ulande eller globalisering, så kunne det ligeså godt pakke sammen. At lære at lave mad og gøre rent for disse færdigheders egen skyld blev ikke regnet for noget”, fortæller Jørn Loftager.

Respekt for elementære færdigheder hører til den renaissance for fagligheden, demokratiet ifølge Jørn Loftager har brug for – også selvom den enkelte elev måske ikke umiddelbart kan se, hvad det kommer ham ved. Men det handler ikke kun om at score højere i PISA-undersøgelserne. Det er en demokratisk dyd at kunne sætte sine egne umiddelbare behov i parentes.

”Det er en vigtig demokratisk dyd, at vi har evnen til at se ud over os selv og formår at sætte parentes om vores egne lyster og interesser – at vi er i stand til at se og stræbe efter noget alment. Denne dyd kommer let på kollisionskurs med den tendens til at rette blikket indad og fokusere på personlig kompetenceudvikling, der præger reformpædagogikken,” siger Jørn Loftager.

Medicinen mod indadvendtheden og den manglende respekt for det elementært nødvendige består i, at vi i højere grad gør stoffet til omdrejningspunkt for undervisningen.

”Selvfølgelig skal eleverne udvikle sig personligt. Men det skal i højere grad ske i kraft af, at man beskæftiger sig med en fælles omverden og almene forhold frem for at vende blikket indad og vælge den del af stoffet ud, som man umiddelbart kan forbinde med sig selv,” siger han. ▶

”Medierne dyrker individet, der træder frem på scenen for sin egen succes’ skyld. Hvorimod det ikke er i vælten at træde tilbage for at tjene det fælles bedste.

Professor Ove Korsgaard

Lektor Blomme eller Døde poeters klub

Da den pædagogiske konsulent Sten Clod Poulsen for nylig gik offentlig bodsgang i et debatindlæg i Politiken med titlen ”Undskyld - vi tog fejl”, vakte det stor opsigt. Reformpædagogikkens bandlysning af basale kundskaber har haft katastrofale omkostninger: ”Vi har smadret Den Sorte Skole og smidt barnet ud med badevandet og triumferet bagefter. Det er en katastrofe,” skrev den tidligere bannerfører for projektarbejde og tværfaglighed.

At det var en fejltagelse, er Jørn Loftager enig i. Men diskussionen i forlængelse af det reformpædagogiske selvopgør afslører et helt andet problem: Offentligheden kan ikke få øje på alternativer til reformpædagogikken uden at koble sig på metaforen om ’Den Sorte Skole’.

”Offentligheden opererer med et enten-eller-billede: Hvis det ikke er reformpædagogik, så er det sort skole. Men hvorfor skal det altid være lektor Blomme, der stilles op som modbillede til reformpædagogikken? Hvorfor ikke hellere trække læreren John Keating frem fra filmen ’Døde poeters klub’, hvor han i skuespilleren Robin Williams’ skikkelse åbner elevernes øjne for den engelske litteratur? Han anvender en helt anden pædagogik end lektor Blomme, men det er ikke reformpædagogik: I hans undervisning bliver der lagt vægt på faglighed. Det, som lærer og elever har til fælles i ’Døde poeters klub’, er fordybelsen i stoffet – ikke i den enkelte elevs personlighed. Der er et stof, eleverne skal blive klogere på, og de bliver så grebet af det, at de glemmer sig selv!,” pointerer Jørn Loftager.

”Men i dansk sammenhæng har vi stirret os blinde på lektor Blomme og hans autoritære terpepædagogik, og at det stadig er sådan, er et indicium på, hvor gennemtrængende den reformpædagogiske tankegang har været. Den er en supertanker, der er svær at vende.”

Mod til at bryde med flokken

Undervisning i medborgerskab omfatter ifølge Ove Korsgaard tre dimensioner: Viden, værdier og kompetencer. ”Som medborger skal man have viden om det samfund, vi lever i – og det får man til en vis grad i fag som historie og samfundsfag. Men man skal også vide noget om, hvilke værdier der er

vigtige i forbindelse med demokrati, fx tolerance. Hertil hører kendskab til de værdimæssige dilemmaer, der er uløseligt forbundet med at leve i et demokrati – fx mellem frihed og lighed og om tolerance også omfatter de intolerante,” siger Ove Korsgaard.

Det tredje ben i undervisningen drejer sig om kompetence. Vi skal simpelthen lære at begå os i offentlig sammenhæng. ”Når vi bevæger os ind i den offentlige sfære, må vi lade privatmennesket ligge og tage medborger-identiteten på. Det kræver, at vi kan diskutere, argumentere og håndtere konflikter. Vi skal udvikle selvstændighed og kritisk sans – samt civil courage, som måske er en af de vigtigste medborgerdyder: At vi tør bryde med flokken, hvis den fx er i gang med at mobbe en klassekammerat, og sige ”lad være med det, for det er forkert!,” siger han.

Det trefløjede medborgerskab

Hvor den danske skole ifølge Ove Korsgaard er ret godt kørende i forhold til kompetencer, kniber det mere med viden og værdier. Her er der brug for oprustning, mener han.

”Vi har en stærk tradition for at betone demokrati som livsform, men vi glemmer, at det også er en vidensform: Man er nødt til at erhverve sig en vis viden og kende til de værdier, demokratiet bygger på, for at være en funktionsdygtig borger i samfundet. Men vi har gjort en dyd ud af i den danske skole, at demokrati er noget, vi skal leve – ikke noget, vi skal lære. Det har bestemt været med til at ændre skolen positivt, men det har også sine begrænsninger. Konteksten for vores demokrati har ændret sig radikalt i takt med europæisering, globalisering og multikulturalisering. Det kræver ny viden om og forståelse af, hvad det vil sige at være medborger,” siger Ove Korsgaard.

Vi er nemlig ikke blot medborgere i den danske stat, men også i den europæiske union – og i lidt mere spekulativ forstand er vi også verdensborgere. Medborgerskab handler ikke kun om at kende sine juridiske og politiske rettigheder og forpligtelser i forhold til hvert af disse systemer, men også om sindelag, identitet og følelsen af at høre til i dem.

”Vores status som unionsborgere er i dag meget underbetonet i skolen. Der er lidt mere interesse for, at vi også er verdensborgere, der står over for globale problemstillinger, men generelt er begge disse medborgerdimensioner forsømte i grundskolen. Jeg mener, det er utroligt vigtigt, at skolen er med til at give en forståelse af, at vi også er medborgere i Europa og Verden,” siger Ove Korsgaard.

Medborgerskab – et nyt fag?

Men hvordan skal man så gribe undervisning i og til medborgerskab an? Skal man – som fx i England og Spanien – indføre det som et særligt fag, eller skal man integrere det i de øvrige fag?

”Vi bør indføre det som et særligt fag. Fordelen er, at man får et mere koncentreret fokus på politisk dannelse. Ulempen kan være en risiko for, at det er noget, man skal lære, uden at det er båret af det nødvendige engagement. Desuden er der faren for, at en regering kunne spænde faget for en bestemt ideologisk eller værdipolitisk vogn på en måde, der ikke gavner demokratiet. Tværtimod. Totalitære stater har jo også politisk dannelse på skoleskemaet. Men det er netop den slags værdimæssige dilemmaer, der hører til medborgerskab i et demokratisk samfund,” slutter Ove Korsgaard.

Af Carsten Henriksen,
cahe@dpu.dk

FREMSKRIDT ELLER FORFALD?

Jørn Loftager udgav i 2004 bogen 'Politisk offentlighed og demokrati i Danmark'. Den indgik i den såkaldte 'Magtudredning', der skulle analysere forholdet mellem magt og demokrati i Danmark.

Jørn Loftagers analyse af offentlighedens betydning for demokratiet tager afsæt i den tyske sociolog og samfundsfilosof Jürgen Habermas' bog 'Borgerlig offentlighed' fra 1961. Skal offentligheden fungere som den rede, hvor demokratiske beslutninger udruges, og som det forum, hvor de kritiseres, forudsætter det rationelt tænkende og sandheds-søgende borgere med dannelse og økonomisk uafhængighed. Uddannelsessystemets opgave er groft sagt at sørge for dannelses-delen.

I sin bog stiller Jørn Loftager den diagnose, at det danske demokrati overordnet er i god form, men at vi bør være opmærksomme på en række faresignaler, hvis fremskridtet ikke skal slå om i forfald.

Det gælder også uddannelsessystemet. Jørn Loftager påviser gennem analyse af fagbladet Folkeskolen fra perioden 1978-2002, hvordan reformpædagogikken op gennem 1970'erne og frem blev den toneangivende pædagogiske diskurs i folkeskolen. Den kunne definere en række selvfølgheder: Tværfaglighed og problemorienteret projektarbejde var det indlysende rigtige, mens indlæring af kundskaber, fagdelt undervisning og boglighed i bedste fald blev nedtonet, i værste fald fik skylden for skoletræthed, disciplinkrise og sågar ungdomskriminalitet.

Da de internationale sammenlignende undersøgelser af kundskaber i læsning, naturfag og matematik begyndte at dukke op fra midten af 1990'erne og tegnede et forstemmende billede af danske elevers præstationsniveau, blev det startskuddet til en reformering af reformpædagogikken. Faglighed og viden blev opprioriteret – i særdeleshed fik læseundervisningen et løft.

Med PISA-, PIRLS- og TIMSS-undersøgelserne som katalysatorer blev der fra offentlighedens side rettet et kritisk søgelys mod den pædagogiske deloffentlighed. Den almindelige debat om skolen uden for skolens eget ekspertsystem har ført til, at skolen nu justerer sin egen selvforståelse af, hvad god undervisning er, og hvad man skal prioritere. Denne proces er ifølge Jørn Loftager et demokratisk sundhedstegn.

JØRN LOFTAGER

Cand.mag. og lektor ved Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet. Han forsker i demokratibegrebet, velfærdssamfundet og forholdet mellem samfund og borger.

Læs mere på: <http://person.au.dk/loftager@ps>

FÆRDIGE MED FÆLLESSKAB?

Medborgerskab er ikke historisk bundet til demokratiet. I Danmark fik vi fx statsborgerskab med loven om indfødsret i 1776, hvor vi samtidig begyndte at bruge ordet medborger. Medborgere var vi altså allerede under enevælden.

De fleste er enige om, at demokrati er godt. Til gengæld er diskussionen om, hvad demokrati er, og hvordan det bedst praktiseres, lige så gammel som demokratiet selv. I nyere tid har den liberale demokratiforståelse været den mest udbredte, men den udfordres nu af den moderne republikanske forståelse. Begrebet om medborgerskab er knyttet til den republikanske demokratiforståelse.

Frihed er centralt for dem begge. Men hvor det i den liberale tradition betyder frihed fra, at staten blander sig eller fremmer bestemte livsholdninger, betyder det i den republikanske tradition frihed til at deltage i samfundslivet som aktiv borger. Hvor det liberale demokrati betoner individualisme, er fællesskab, samfundssind og aktivt medborgerskab centrale dyder i det republikanske demokrati.

Da den verdensorden, der opstod efter 2. verdenskrig med kommunisme versus liberalisme, kollapsede med Berlinmurens fald og Sovjetunionens opløsning, så det i begyndelsen ud til, at liberalismen skulle blive sejrherre. Efterhånden begyndte de moderne republikanere at betone, hvordan liberalismens fokusering på det enkelte individ er problematisk i det lange løb, og at vi ikke er færdige med at tale om fællesskab.

Diskussionen mellem disse to demokratiopfattelser er den mest interessante politiske diskussion i dag, mener Ove Korsgaard. Og at vi ikke er færdige med at tale om fællesskab, viser sig ved, at man i lande som England og Spanien underviser i 'Citizenship education' i skolen – og at medborgerskab også er dukket op i debatten herhjemme.

Se også www.dpu.dk/medborgerskab

OVE KORSGAARD

Historiker, professor ved Institut for Pædagogik, DPU, Aarhus Universitet. Han forsker bl.a. i demokratisk medborgerskab. I 2007 præsenterede han sit bud på en demokratikanon med 12 bud. Han var med i Udvalget til udarbejdelse af en demokratikanon, der sammen med undervisningsministeren præsenterede 35 historiske milepæle i 2008.

www.dpu.dk/om/ove
